

părăsit întreaga această lucrare, trecând la întocmirea proiectului Ulmii, ar constitui o probă mai mult, cât de hotăritoare socoteam pentru alegerea profilului Ulmii, rezultatele constatărilor ce s'au mai dobândit în urmă.

În asemenea condiții nu pot de cât să recomand cu insistență, de a persista în executarea proiectului Ulmii și de a nu da urmare îndemului din avizul Consiliului Tecnic Superior, procedându-se la captațiunea Bragadiru.

În cele din urmă, îmi permit a exprima regretul, dacă, în apărarea intereselor orașului, mă simt dator să contrazic vederile Consiliului Tecnic Superior. În caz când acesta, înainte de emiterea avizului, mi-ar fi oferit ocazia de a-i da oarecari informațiuni, pe care le-ar fi dorit, această situațiune, de regretat din punctul de vedere al unei conlucrări rodnice, ar fi fost probabil evitată.

Binevoii a primi prea Onorate Domnule Primar, expresiunea deosebitei mele considerațiuni.

(s) W. H. Lindley.

Examinarea juridică a unor cazuri relative la angajarea inginerilor sau arhitecților pentru proiectarea și executarea unor lucrări.

În urma părerii exprimate de d-l Inginer V. Cristescu, redactorul Buletinului, că ar dori să se publice în Buletin chestiuni de drept, ce pot interesa pe ingineri, antreprenori de lucrări publice și arhitecți, m'am oferit a studia din punct de vedere juridic, unele chestiuni folositoare persoanelor tehnice, precum și a urmări procesele angajate între ele și particulari sau autorități publice, publicând soluțiunile pe care instanțele noastre judecătorești le dau acestor procese.

Chestiunea de care mă voi ocupa în prezentul articol, se referă la puterea obligatoare a contractelor verbale sau scrise, prin care inginerul se angajează să proiecteze, să facă devizul și să conducă executarea unei lucrări, în următoarele condițiuni: Pentru facerea proiectului, devizului și conducerea lucrării să i se plătească o anumită sumă globală și numai în cazul când comitentul nu ar mai voi să execute lucrarea, se fixează onorariul pentru proiect și deviz.

La un asemenea contract îmi propun să studiez următoarele trei diferende ce se pot ivi:

1) Comitentul dorește a executa lucrarea în regie.

Inginerul este ținut oare, pe baza obligațiunii stipulate *«de a conduce executarea lucrării»*, a primi ca lucrarea să se execute în regie?

2) Comitentul angajează un constructor (tașeron), fără a consulta pe inginer și fără consimțământul său.

Inginerul este obligat oare a executa lucrarea cu un constructor, care nu-i prezintă destulă garanție morală și ma-

terială și care nu-i dovedește că are pricepere pentru lucrările ce i se cere a executa ?

3) Inginerul abandonează lucrarea, comitentul o continuă.

Cum se determină onorariul pentru întocmirea proiectului și devizului ?

I. Dacă comitentul dorește ca lucrarea să se execute în regie, întrucât contractul încheiat cu inginerul nu specifică modul cum se va executa, voi dovedi că inginerul nu este ținut prin obligațiunea ce și-a luat în contract *«de a conduce executarea lucrării»* să primească o asemenea condițiune pentru următoarele motive :

a) Prin art. 942 și 948 c. civ. legiuitorul român proclamă principiul că fără consimțământ nu există contract, convențiune; apoi vine și se ocupă în art. 953 c. civ. cu diferite ipoteze, când există un consimțământ, dar un consimțământ viciat: fie că a fost dat prin eroare, smuls prin violență sau surprins prin dol. În cazul contractului de care mă ocup, nu se poate susține că inginerul a consimțit a executa lucrarea în regie, întrucât textul contractului nu conține expres această condițiune, și nici nu reiese din întregul cuprins al contractului. Deci fiind lipsă totală de consimțământ din partea inginerului, el nu poate fi obligat a executa lucrarea în regie, indiferent că a întocmit proiectul și devizul, primind parte din onorar. Căci, dacă inginerului i s'a încredințat de către comitent facerea proiectului, a devizului precum și conducerea executării lucrărilor, fără program definit și fără convențiuni hotărâte prin scris sau verbal, el nu-și înlănțuește libertatea sa de acțiune și poate la orice epocă să și-o recapete. Acest lucru nu s'ar mai putea susține, când inginerul s'a obligat prin scris, față de comitent, să facă proiectul, devizul, să conducă executarea unei lucrări determinate și să reguleze *compturile lucrării, fixând chiar epoca terminării și ziua receptiei*.

Totuși când se ivesc asemenea diferende, sunt de părere, ca înainte de a se începe orice lucrare pe teren, inginerul să notifice prin corpul portărilor comitentului, că nu înțelege ca prin contractul ce s'a încheiat, să se dispună de serviciile sale ori cum s'ar dori. Această măsură mi-a fost foarte folositoare la susținerea unui proces de această speță.

b) Din alt punct de vedere un asemenea contract este neexistent, absolut nul, de oarece părțile s'au găsit în eroare la facerea lui. Convențiunea, obligațiunea este deci nulă, pentru că lipsește consimțământul, când există eroare. Așa art. 954 c. civ. justifică nulitatea contractului, când eroarea cade asupra substanței obiectului convențiunii, precum și în cazul când consi-

derațiunea persoanei, este cauza principală pentru care s'a făcut convențiunea, iar Tribunalul Ilfov, Secția II, prin sentința publicată în jurnalul Dreptul din 1894, pag. 351 decide : că eroarea anulează o convențiune nu numai când ea se referă asupra substanței trecutului și a persoanei, dar chiar în cazul când ea cade asupra cauzei obligațiunii. În privința erorii codul german și codul federal al obligațiunilor conține dispozițiuni, care fac ca puterea de apreciere a judecătorului să fie cu mult mai întinsă ca la noi; citez: Codul german art. 119:

«Acela care a făcut o declarațiune de voință, fiind în eroare sau asupra conținutului ei, sau care nu ar fi voit de loc a da o declarațiune cu acest conținut, poate cere nulitatea declarațiunii, dacă se poate admite că el nu ar fi făcut-o, de ar fi avut cunoștință de starea lucrurilor și aprecierea rațională a situații.

«Este considerată asemenea ca eroare asupra conținutului declarațiunii când ea cade asupra calităților persoanei sau a lucrurilor, după obiceiul ca esențiale».

Codul federal al obligațiunilor, art. 18:

«Contractul nu obligă partea, care în momentul când încheie se găsește într-o eroare esențială».

«Art. 19. Eroarea este esențială mai ales în cazurile următoare :

1. «Când o parte înțelege să încheie un alt contract decât acela pe care l'a declarat ;

2. «Când partea care invoacă eroarea, a avut în vedere un alt lucru decât acela pe care l'a avut în vedere cealaltă parte;

3. «Când obligațiunea contractată de către una din părți este cu mult mai întinsă, sau când obligațiunea contractată către dânsa este cu mult mai puțin întinsă decât cum ar fi dorit dânsa».

Așa în cazul contractului de care mă ocup, comitentul credeă că angajează pe inginer și în calitate de constructor, inginerul înțelegând a nu îndeplini oficiul de constructor, nici de antreprenor și nevoind să se oblige prin contract, a se dispune de serviciile sale oricum s'ar cere. Deci eroarea este destul de evidentă și contractul nu mai poate fi privit ca valabil, putându-se cere neexistența lui.

Simpla afirmațiune a comitentului, că a înțeles să angajeze pe inginer și pentru a îndeplini oficiul de constructor sau antreprenor, susținând, fără a putea proba, că inginerul a consimțit verbal la aceasta sau în mod tacit, nu poate face dovadă în justiție; de oarece în drept misiunea celui ce se obligă a face proiectul, devizul, precum și să conducă executarea lucrării, rămânând în limitele atribuțiunii sale, diferă de a aceluia ce se

obligă a execută o lucrare; căci obligațiunea acestuia (a antreprenorului, constructorului) îmbrățișează totalitatea lucrărilor. A conduce executarea, însemnează : a dirige, a da direcțiunea, a interveni în executare; ceea ce cuprinde numai verificarea materialelor și a manoperei, iar nu a fi obligat să comande material, să caute lucrători, etc., acesta fiind rolul antreprenorului (constructorului).

De altfel prin executarea lucrării în antrepriză, responsabilitatea inginerului, prevăzută de art. 1483 c. civ. Rom., 1792 c. civ. Fr., se micșorează; de oarece el nu va răspunde decât de vițiile și reaua concepție a proiectului.

Curtea de casație, Secția II, Decizia No. 203/96; Buletinul Curței pag. 1373; stabilește că:

«Arhitectul răspunde pentru reaua concepție și pentru vițiile planului unei construcțiuni, iar constructorul numai pentru neexecutarea planului.

Instanțele de fond sunt suverane să aprecieze și să oblige după împrejurări pe un constructor, sau să refacă partea din construcție vicioasă construită, sau să plătească diferența de preț și daune».

Asemenea: Arrêt de la Cour de cassation, 11 mai 1854. *Dalloz* année 1854, 3-ième partie p. 61; și

Arrêt de la Cour de cassation, 29 mai 1893. *Dalloz* année 1803, première partie p. 289; Supplément du Répertoire de *Dalloz* année 1894, première partie p. 483, stabilesc:

«Lorsque le propriétaire a employé à la fois pour la même construction un architecte et un ou plusieurs entrepreneurs, la responsabilité se divise entre eux: l'architecte répond des vices du plan et l'entrepreneur des fautes ou malfaçons commises dans l'exécution du travail».

Arrêt de la Cour de cassation, 20 nov. 1817, *Dalloz* 10, p. 803, No. 2 Sirey chronologique 5, première partie p. 386 și

Arrêt de la Cour de cassation, 5 fev. 1872, *Dalloz* année 1872, première partie p. 246; Supplément du Répertoire de *Dalloz* année 1872, première partie p. 127, adaogă:

«La responsabilité de l'architecte à raison du plan qu'il a donné ne cesse pas par cela seul qu'il n'a pas été chargé de diriger les travaux, à moins que la faute soit imputable à l'entrepreneur qui ne s'est pas conformé au plan, ou qui a commis des malfaçons».

Din toate cele spuse rezultă că, inginerul care n'a specificat în contract altceva, decât că se obligă cu conducerea executării lucrării, este liber să renunțe la aceasta, dacă comitentul nu voește ca lucrarea să se execute în regie sau în antrepriză, după cum îi dictează responsabilitatea sa.

II. Dacă comitentul angajează un constructor, fără a consulta pe inginer și fără a obține aprobarea sa, iar constructorul nu prezintă destule garanții morale și materiale, neputând nici dovedi că a mai executat lucrări similare, inginerul care a făcut proiectul și devizul nu trebuie să pășească la conducerea executării lucrării în aceste condițiuni, amintindu-și dispozițiunile art. 1483 c. civ. Rom., 1792 c. civ. Fr., care face pe întreprinzător și arhitect răspunzător de daune timp de zece ani dela predarea lucrării, pentru orice stricăciuni provenite din vici de construcțiune sau din viciile pământului.

Curtea de casație S. II prin Decizia No. 278 din 1881 publicată în jurnalul Dreptul No. 15 din 1881/82, spune că obligațiunea de garanție decenală prevăzută de art. 1483 c. civ., privește nu numai pe arhitecți, dar și pe orice alți întreprinzători de construcțiuni.

Despre această garanție decenală codul francez se ocupă în art. 1792:

«Si l'édifice construit à prix fait, perit en tout ou en partie par le vice de la construction, même par la vice du sol, les architectes et l'entrepreneur en sont responsables pendant dix ans», fără ca comitentului să i se pretindă a face dovadă. În acest sens avem:

Arrêt de la chambre des requêtes de la Cour de cassation, 16 juil. 1889, *Dalloz* 1890, première partie p. 488:

«Lorsque les travaux sont exécutés à prix fait, il existe contre l'architecte ou l'entrepreneur une présomption légale de faute: le propriétaire n'a rien à prouver».

Dacă construcțiunea se execută «sans prix fait» atunci următoarele decizii:

Arrêt de la chambre des requêtes de la Cour de cassation, 29 mars, 1893, *Dalloz* 1898, première partie p. 289;

Arrêt de la chambre des requêtes de la Cour de cassation, 24 mai, 1894, *Dalloz* 1894, première partie p. 451.

Trib. civ. de Limoges, 8 nov. 1899, *Dalloz* 1900, deuxième partie p. 285;

Grenoble, 28 mars 1900, *Dalloz* 1900, deuxième partie p. 431, stabilesc:

«Lorsque des travaux sont exécutés sans prix fait, les dispositions exceptionnelles de l'art. 1792 c. civ. ne sont pas applicables; dès lors, le propriétaire qui actionne en responsabilité l'architecte ou l'entrepreneur doit, dans les termes du droit commun, démontrer l'existence de la faute qu'il lui impute».

Arrêt de la chambre des requêtes de la Cour de cassation, 14 juin 1898, *Dalloz* 1898, première partie p. 526, decide:

«Les vices qui se manifestent dans des travaux de couverture et de plomberie exécutés à forfait dans une maison et considérés comme gros ouvrages, engagent la responsabilité de l'entrepreneur, sans que celui-ci puisse exciper de la réception de ces travaux».

Inginerul nu-și poate face scuză din faptul că nu a făcut decât să se supună dorințelor comitentului și că a întrebuințat materialele procurate de dânsul; el rămâne responsabil în condițiunile art. 1483 c. civ. Rom., 1792 c. civ., Fr. Așa s'a pronunțat Curtea de casație S. II prin Decizia No. 355 din 1879, publicată în Buletinul Curții din anul 1879 pag. 904:

«Architectii sunt responsabili, conform art. 1483 c. civ., de viciile construcțiunii, cu toate că materialele întrebuințate au fost procurate de către proprietar».

Acelaș principiu e consacrat și de jurisprudența franceză prin:

Arrêt de la chambre civile de la Cour de cassation qui casse, 23 oct. 1888, *Dalloz* 1889, première partie p. 90:

«La responsabilité de l'architecte ou de l'entrepreneur reste engagée dans les condition de l'art. 1792 c. civ., alors même qu'il n'a fait que suivre les ordres du propriétaire pour le mode de construction et l'emploi des matériaux, le devoir de l'homme de l'art étant de refuser les travaux qui lui sont proposés, quand ils doivent être exécutés de manière à compromettre leur solidité».

Iată dar, că prin angajarea constructorului de către comitent, în condițiunile ce am semnalat, inginerul s'ar găsi în imposibilitate de a părăsi șantierul, fiind nevoit a da explicațiunile cele mai elementare și având grijă ca nu cumva, în lipsa sa, constructorul de acord cu comitentul să întrebuințeze materialele refuzate de el. Inginerul s'ar găsi însă și în neconvenabila situațiune de a neglija unele lucrări și de a nu se mai putea angaja pentru altele. Afară de acestea mai trebuie să se țină seamă și de faptul că inginerul obligându-se să conducă execuțiunea lucrării, se va face responsabil și de greșelile constructorului, după cum s'a hotărât prin:

«Arrêt de la chambre des requêtes de la Cour de cassation, 25 mars 1874, *Dalloz* 1874, première partie p. 285; Supplément au Répertoire alphabétique, *Dalloz* 1874, première partie p. 220:

«L'architecte répond même des fautes commises par l'entrepreneur lorsqu'il dépendait de lui de les empêcher en exerçant une surveillance plus active».

Pentru aceste motive, inginerul este liber a nu primi ca lucrarea să se execute de un constructor, în care el nu are încredere, de oarece pe de o parte comitentul, prin fapta sa, aducând

ulterior o modificare contractului nu i-o poate impune inginerului fără consimțământul său; iar pe de altă parte responsabilitatea inginerului se mărește.

III. Onorariul pentru proiect și deviz, când inginerul abandonează lucrarea iar comitentul o continuă, se stabilește potrivit dispozițiilor art. 982 și 980 c. civ.

Înainte de a discuta această parte, trebuie să reamintesc că în contract există o clauză care fixează onorariul pentru proiect și deviz, în cazul când comitentul nu ar mai fi dorit de a executa lucrarea proiectată.

a) Dacă onorariul pentru proiect și deviz nu este stipulat prin contract, art. 982 c. civ. permite stabilirea lui prin clauza din contract, referitoare la cazul când comitentul nu ar mai fi fost dispus a executa lucrarea. Căci clauzele convențiilor se interpretează unele prin altele, dându-se fie căreia înțelesul ce rezultă din actul întreg.

Prin urmare onorariul va fi cel prevăzut în cazul când lucrarea nu s'ar fi executat din voința comitentului.

b) Presupunem cazul când nu există în contract nici o clauză care ar putea justifica onorariul pentru proiect și deviz; atunci potrivit art. 980 c. civ. putem stabili onorariul după obiceiul locului.

La noi nu sunt stabilite onorariile inginerilor și arhitecților, nici prin regulamente, nici prin decizii ale societăților de ingineri sau arhitecți; dar după cât m'am putut informa, la noi se cam urmează normele indicate în uvrăgiul: *Prețuri de construcțiuni*, al D-lui Inginer șef *Jacob Papadopol*, pag. 441 și 443. Acolo găsim că după normele din Germania, pentru o clădire a cărei valoare, după deviz, ar fi n lei, onorariul pentru întocmirea proiectului și devizului se calculează în procente din valoarea lucrării. Acest procent, pentru întocmirea planului și devizului unei clădiri de oraș în valoare de 15000 până la 30000 lei, este de 2,4 % și în el intră:

Pentru schițe.	0,7%
« proiectul cotate	1,1%
« deviz sau estimățiune.	0,6%

iar când este vorba de reparațiuni și transformări, aceste procente se sporesc cu 25%.

Deci formula ce stabilește onorariul pentru proiect și deviz este :

$$\frac{n \times 2.4}{100}$$

Ca o variantă a acestei chestiuni, se poate prezenta cazul când onorariul pentru proiect și deviz, ar fi mai mare ca cel

fixat numai pentru conducerea executării lucrării; comitentul nu poate susține, în acest caz, că a avut în vedere un astfel de onorar, pentru motivul că inginerul trebuia să conducă și executarea lucrării. O astfel de susținere făcută de comitent, nu poate fi ținută în seamă, de oarece se știe în mod indiscutabil, că întocmirea proiectului și facerea devizului este partea principală și cea mai grea, căci aci interveni concepția inginerului, dificultățile calculelor, precum și fericita dispozițiune a proiectului; pe cât timp conducerea lucrărilor după un proiect și deviz întocmit se poate face și de persoane cu mai puține cunoștințe tehnice, afară de lucrări prea importante la care montarea cere cunoștințe speciale sau o practică îndelungată, sau de lucrări cu desăvârșire speciale ca de exemplu: betonul armat, pentru care circularile din diferite țări exige ca executarea să se facă de anume specialiști, etc.

Un proces cauzat de un contract în condițiunile stabilite la începutul acestui articol și la care s'a ivit diferențele menționate, a fost judecat de către Judecătoria Ocolului VI din București, care a condamnat pe inginer: 1) să restituie o parte din onorariul ce inginerul primise pentru întocmirea proiectului și devizului; 2) să plătească daune interese pentru că nu a voit să conducă executarea lucrărilor și 3) la cheltueli de judecată. În contract eră prevăzută o anumită sumă pentru proiect, deviz și conducerea executării lucrărilor, specificându-se încă, că în cazul când comitentul nu ar mai voi să execute lucrarea proiectată, să se plătească inginerului o anumită sumă pentru întocmirea proiectului și devizului.

Inginerul făcând apel contra cărții de judecată, Tribunalul Ilfov Secția IV pe baza unor considerente analoage cu cele desvoltate în prezentul articol, prin sentința sa a admis apelul, reformând în totul Cartea de judecată apelată, și respingând ca nefondată acțiunea comitentului.

Tribunalul a găsit deci justificată procedarea inginerului de a se retrage dela executarea lucrării, ca fiind sprijinită pe motivul că comitentul nu mai voia să dea lucrarea în antrepriză, ci voia să o execute în regie cu un tașeron pe care îl angajase fără consimțământul lui. A stabilit de asemenea, că rezerva primită de inginer, să fie socotită ca onorar pentru facerea proiectului și devizului, întru cât ea reieșea din o clauză a contractului și corespundea cu cea obținută făcându-se calculele indicate în uvragiul d-lui *J. Papadopol*.

Alexandru Ionescu.

Advocat.